

Dávej pozor na své kroky!

Sociální a environmentální dopady činnosti koželužen v indických státech Uttarpradéš a Tamilnádu

(Shrnutí výzkumu „Watch Your Step! Study on the Social and Environmental Impacts of Tanneries in Uttar Pradesh and Tamil Nadu, India“)

1. Přehled

Činěním nazýváme proces výroby usní ze zvířecí kůže. Indický kožedělný průmysl je jedním z odvětví, která jsou nejnáročnější na lidskou práci. Poskytuje zaměstnání 2,5 milionu lidí, a to jak ve formálních, tak i v neformálních podmínkách. V Indii funguje přibližně 2 000 koželužen a většinu z nich (75 %) tvoří drobné podniky. Od dubna 2016 do března 2017 Indie vyvezla kožené zboží v hodnotě 5,666 miliardy dolarů, což ze země činí čtvrtého největšího exportéra koženého zboží na světě. Hotové produkty (obuv, obuvnické komponenty, kožené výrobky, kožené oděvy) tvořily 81 % z celkového objemu vývozu. Export mířil především do USA, Německa, Velké Británie, Itálie,

Španělska, Francie, Hongkongu, Spojených arabských emirátů, Nizozemí a Belgie.

Centry kožedělného průmyslu v Indii jsou severoindický stát Uttarpradéš a stát Tamilnádu na jihu země. Indický kožedělný průmysl je známý špatnými pracovními podmínkami a nízkými standardy ve vztahu k životnímu prostředí. Typické je laxní vymáhání pravidel a předpisů. Mezi hlavní problémy indického kožedělného průmyslu patří používání zastaralých technologií, nedodržování bezpečnostních norem, neefektivní nakládání s kapalnými i pevnými odpady a ohrožování bezpečnosti a zdraví dělníků i místních obyvatel.

2. Činění kůže s použitím chromu – nebezpečí pro životní prostředí

Činěním se ze surových hovězích a dalších zvířecích kůží vyrábějí opracované nebo částečně opracované usně. Kůže se nejprve solí, aby se zabránilo rozkladným procesům. Následně se z ní odstraňuje podkožní vazivo a chlupy. K činění se používají rostlinné výtažky či chemické látky. Činění s použitím chromu je nejběžnějším způsobem. Celý proces trvá pouze několik hodin a je rychlejší v porovnání s činěním pomocí činidel rostlinného původu, které zabere i několik dní. Při činění kůže vzniká velké množství kapalného i pevného odpadu. Na zpracování 1 tuny surové kůže se spotřebuje až 500 kilogramů chemických látek. Zároveň vzniká přibližně 600 kilogramů pevného odpadu a 15 až 50 m³ odpadní vody.

Chrom se běžně vyskytuje ve dvou formách: jednak jako trojmocný chrom (Cr³⁺), který se přirozeně vyskytuje v přírodě, je relativně stabilní a obecně nezpůsobuje zdravotní problémy, a jednak jako šestimocný chrom (Cr⁶⁺). Cr⁶⁺ se při činění kůže nepoužívá cíleně. Může ale vzniknout v průběhu tohoto procesu při použití chemických meziproductů, nepřímou oxidací, během stárnutí kůže nebo vlivem UV záření.

Proces činění výrazně přispívá k chemické spotřebě kyslíku, množství rozpuštěných látek a znečištění vodních toků chloridy, sulfáty a těžkými kovy.

Odhaduje se, že při činění kůže s použitím chromu je v Indii každoročně vyprodukováno 50 000 tun pevného odpadu. Odpad obsahuje mimo jiné svalovinu, prach z broušení a další nečistoty. Obvykle končí na skládkách nebo je zpracováván do lepidel, na krmení pro drůbež či hnuj.

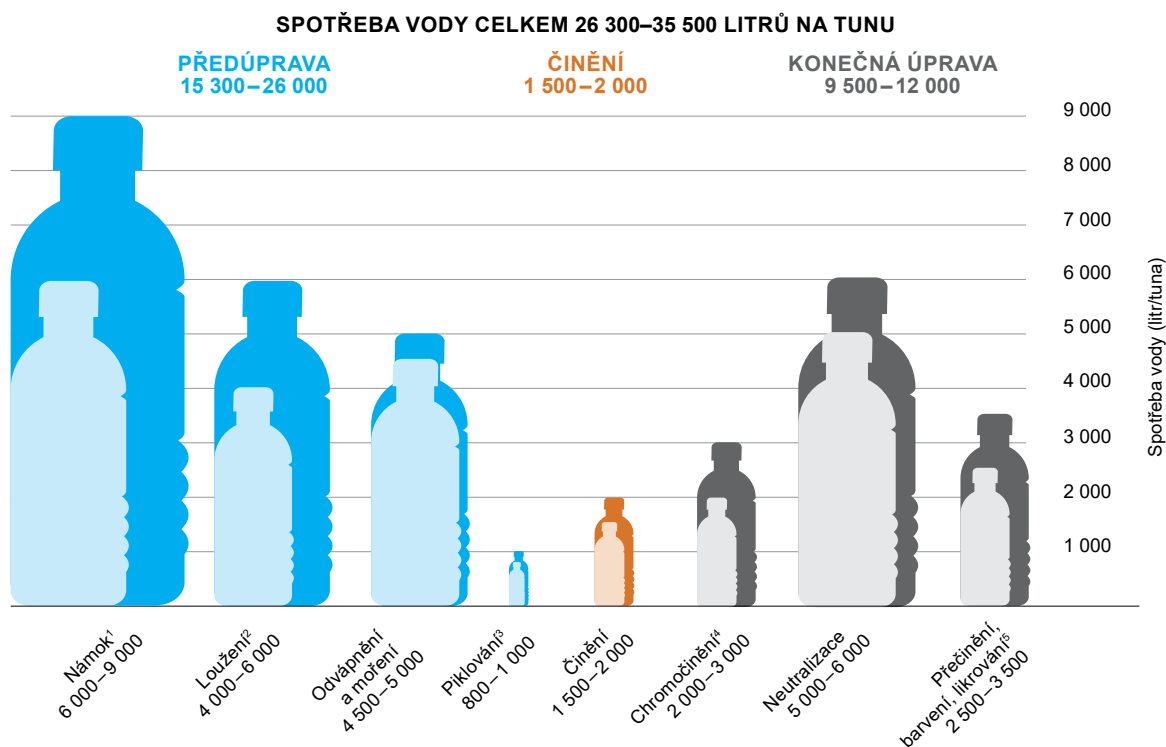
Vliv na vodu a půdu

- Proces činění surových kůží je velice náročný na spotřebu vody, a proto se kvůli přístupu k povrchové vodě mnoho koželužen nachází na březích řek. Indický kožedělný průmysl intenzivně využívá také zásoby podzemních vod.
- Odpadní voda, která se nečistí adekvátně nebo vůbec, může chromem kontaminovat povrchové i podzemní vodní zdroje. Ke kontaminaci dochází také prosakováním z nesprávně uloženého pevného odpadu.
- Je možné, že chrom se do vodních zdrojů dostává také používáním toxických odpadních kalů a znečištěné vody při zavlažování polí. Odpadní kal a odpadní voda na polích mají negativní vliv na růst plodin, a tím pádem také na obživu venkovského obyvatelstva žijícího v blízkosti koželužen. Voda a půda kontaminované šestimocným chromem představují vážnou hrozbu pro zdraví místních obyvatel.

3. Pracovní podmínky v indickém kožedělném průmyslu

Většina dělníků v indickém kožedělném průmyslu pracuje v nejistých podmínkách.

Obr. 1 Spotřeba vody při činění kůže

1 Máčení kůže v čisté, případně osolené vodě, aby kůže změkla a nabobtnala.
2 Odstranění srsti a uvolnění pokožky pomocí roztoku sulfidu sodného a vápna.

3 Činění kyselinou – okyselení kůže a odstranění minerálních zbytků.
4 Činění pomocí chromových solí.
5 Mazání usní v lázni, nejčastěji emulzemi tuků nebo olejů.

- Tento průmyslový sektor charakterizují nízké mzdy, příležitostná práce, nedostatky v systému státního pojištění zaměstnanců a penzijních fondů a rovněž dlouhá pracovní doba.
- Dělníci v kožedělném průmyslu, především v koželužnách, mají často ještě nižší plat, než je zákonem stanovená minimální mzda (ta se pohybuje mezi 50 a 100 eur měsíčně, podle státu). Většina dělníků v koželužnách je placena v úkolové mzdě. Příjmy dělníků jsou tak přímo úměrné jejich každodenní produktivitě.
- V jihoindických klastrech Ránipét a Kurómpettai pracují mnozí vnitřní migranti. Pracovní podmínky těchto dělníků, kteří bývají obvykle ubytováni přímo v areálu koželužen, jsou ještě nejistější.
- Dělníci v koželužnách jsou na pracovišti vystaveni různým bezpečnostním a zdravotním rizikům v souvislosti s používáním toxických látek, nebezpečných strojů a vybavení nebo kvůli nedostatečnému proškolení.

Dělník v koželužně, stát Uttarpradéš
FOTO: STELLA HALLER

4. Terénní výzkum na severu a jihu Indie v roce 2017

Během dvou výzkumů ve státech Uttarpradéš a Tamiľnádu, které se uskutečnily v rámci mezinárodní kampaně Change Your Shoes, zjistily naše výzkumné týmy, že místní koželužny nezpracovávají kapalný ani pevný odpad v souladu se zákonnými a environmentálními normami. Výzkumy rovněž prokázaly, že dělníci v koželužnách jsou systematicky vykořisťováni a nemají prostředky, aby své pracovní podmínky zlepšili.

Dopady na životní prostředí

Vzorky půdy a vody, které jsme shromáždili během terénních výzkumů v Kánpuru a Ágře, nám umožnily pojmenovat dva zásadní problémy, jež výrazně ovlivňují životy lidí žijících v oblastech kožedělného průmyslu. Zprv je to bezohledné zakládání skládek pevného odpadu s vysokým obsahem šestimocného chromu, který vzniká při výrobě činidla síranu chromitého, přímo v krajině. Tímto způsobem jsou kontaminovány zdroje vody v širokém okolí. Nebezpečný šestimocný chrom se uvolňuje další desítky let. Je jedovatý jak pro životní prostředí, tak pro místní obyvatele a komunity. Druhým hlavním problémem, s nímž jsme se setkali, je znečišťování a znehodnocování zemědělské půdy zavlažováním vodou s vysokým obsahem chromu a odpadních kalů. Půda je poté nevhodná pro pěstování plodin, na nichž závisí přežití venkovské populace. Starší studie rovněž upozorňují na kontaminaci podzemních vod chromem v blízkosti oblastí, kde se zpracovává kůže. Místní obyvatelé i zemědělci, s nimiž jsme hovořili, potvrzují, že kvalita podzemní vody se v těchto oblastech kvůli koželužnám značně zhoršila. V některých místech došlo k masivnímu úbytku pitné vody v obdobích sucha. Nesprávná likvidace pevných odpadů a neefektivní nakládání s odpadní vodou z koželužen způsobují poškození půdy, plodin i vodních zdrojů. Přestože indické ekologické předpisy pro kožedělný průmysl nejsou tak přísné jako mezinárodní regulace, stále existují vážné nedostatky při jejich zavádění do praxe přímo v koželužnách.

Znečištění vody v souvislosti s činěním kůže za použití chromu
FOTO: VIJAY SENTHIL KUMAR

Skládka pevného odpadu na břehu řeky
FOTO: STELLA HALLER

Dělník v koželužně trpící kožní chorobou

FOTO: PRADEEPAN RAVI

Dopady na dělníky

Rozhovory s dělníky v koželužnách na severu a jihu Indie prokázaly, že většina dělníků v indickém kožedělném průmyslu jsou muži, kteří jsou vypláceni denně a pracují v krajně nejistých podmínkách. K hlavním problémům, jimž čelí, patří zejména nízké mzdy (okolo 100 euro měsíčně), absence řádných pracovněprávních vztahů, nedostatky v systému státního pojištění zaměstnanců a penzijních fondů a rovněž dlouhá pracovní doba.

Dělníci jsou většinou zaměstnání na dobu určitou, bez vyhlídky na trvalou práci. Ačkoli indická pracovněprávní legislativa stanovuje, že zaměstnavatel je povinen dělníkům vystavit identifikační průkazy, nikdo z dělníků, s nimiž jsme mluvili, neměl ani průkaz, ani jiný doklad o zaměstnání. Žádný z respondentů navíc nedostal placené volno, na které má nárok.

Dělníci trpí množstvím zdravotních problémů spojených s výkonem zaměstnání (nachlazení, horečky, bolesti svalů a kloubů, kožní choroby, dýchací obtíže, podráždění očí). Nemoci z povolání jsou přímo způsobené nedostatečnými nebo nevhodnými ochrannými pomůckami. Nikdo ze zpovídaných dělníků nedostal formální školení o bezpečném zacházení s chemikáliemi a o obsluze strojů. V prověřovaných koželužnách významně chyběla aktivita odborových organizací.

Na závěr je třeba doplnit, že dělníci v koželužnách musejí čelit také sociální stigmatizaci. V tomto sektoru totiž byli tradičně zaměstnáváni jen příslušníci sociálně nejnižších kast (nedotknutelní, soupisné kasty) a muslimové.

5. Doporučení evropským obuvnickým značkám

Rozhovory a výsledky testování vody a půdy jasně dokládají, že koželužny výrazně poškozují životní prostředí i zdraví dělníků a komunit žijících v jejich okolí.

Autorky a autoři: Sandhya Lakshmi Chellapilla, Rakesh Jaiswal, Stella Haller, Lisa Kernegger, Pradeepan Ravi
Editace: Laura Ceresna-Chaturvedi, Parag Chaturvedi, Nora Große, Stella Haller, Berndt Hinzmann, Lisa Kernegger
Grafická úprava: Olaf von Sass
Překlad: Petra Jurčková
Sazba: Leoš Knotek
Vydala: organizace NaZemi, která je součástí iniciativy Obuj se do toho, v roce 2017
ISBN: 978-80-88150-31-2

Mezinárodní obuvnické značky musejí:

- Informovat o snahách zvýšit celkový podíl alternativních způsobů činění a využívat špičkové technologie v případě činění s použitím chromu.
- Převzít odpovědnost za dodržování bezpečnostních, zdravotních a environmentálních norem u svých dodavatelů.
- Podporovat vícestranné iniciativy vedoucí ke zlepšování pracovních podmínek v kožedělném průmyslu, respektovat význam odborů v procesu kolektivního vyjednávání a posilovat systém podávání stížností na úrovni firem.
- Podporovat dlouhodobé obchodní vztahy s dodavateli a využívání osvědčených postupů, spolupracovat s dalšími značkami, a zvyšovat tak vliv účinných opatření.
- V souladu s Obecnými zásadami OSN pro byznys a lidská práva a doporučeními dalších iniciativ za udržitelnost v kožedělném a obuvnickém průmyslu zavádět strategie náležité péče a aplikovat systémy analýzy a prevence rizik pro lidská práva v celém dodavatelském řetězci. Jedná se o mapování dodavatelského řetězce, které povede ke zvýšení transparentnosti a možnosti identifikovat problémy v oblasti lidských práv. Do implementace strategií náležité péče firem by měly být zapojeny také odbory a občanská společnost.

Pracovní a environmentální podmínky v kožedělném sektoru je možné zlepšit pouze pomocí striktních opatření ze strany všech zainteresovaných subjektů včetně Evropské unie, mezinárodních obuvnických značek, indických úřadů i samotných koželužen. Ohromných zisků nesmí být dosahováno na úkor těch, kteří se nacházejí na nejnižší příčce dodavatelského řetězce, ani obyvatel žijících v bezprostřední blízkosti koželužen.

„Obuj se do toho“ je název mezinárodní kampaně, která usiluje o zlepšení sociálních a ekologických podmínek v koželužnách, továrnách, dílnách a domácnostech, v nichž probíhá výroba kožené obuvi. Na kampani se podílí 15 evropských a 3 asijské partnerské organizace. Tvůrci kampaně věří, že dělníci a dělnice v celosvětovém obuvnickém dodavatelském řetězci mají právo na důstojnou mzdu a bezpečné pracovní podmínky. Zároveň s tím existuje právo spotřebitelů a spotřebitelek na bezpečné produkty a transparentnost jejich výroby.

www.nazemi.cz • www.obujsedotoho.cz

Výzkum byl realizován s finanční podporou Evropské unie. Obsah projektu je zcela na odpovědnosti tvůrců a partnerů projektu Change Your Shoes/Obuj se do toho a jako takový nemůže být považován za stanovisko Evropské unie. Projekt byl podpořen z prostředků Ministerstva zahraničních věcí ČR v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce ČR.